

CARTEA A DOUA

## O REUNIUNE FĂRĂ ROST

### I. SOSIREA LA MĂNĂSTIRE

Era o zi minunată, caldă și senină, așa cum sunt zilele pe la sfârșitul lui august. Întrevederea cu starețul urma să aibă loc îndată după liturghie, adică pe la unsprezece și jumătate.

Cum însă oaspeții nu aveau chef să meargă la liturghie, sosiră chiar în momentul când lumea ieșea din biserică. Veniseră cu două trăsură; în prima – o caleașcă elegantă trasă de doi bidivii scumpi – se afla Piotr Aleksandrovici Miusov, însoțit de un tânăr de vreo douăzeci de ani, Piotr Fomici Kalganov, rubedenie cu dânsul. Tânărul se pregătea să intre la universitate, iar Miusov, la care – din cine știe ce motive – locuia deocamdată, stăruia să plece cu el în străinătate, la Zürich sau Jena, ca să-și desăvârșească studiile acolo.

Kalganov stătea, totuși, în cumpănă. Părea dus pe gânduri, distrat. Altminteri, agreabil ca înfățișare, bine clădit și destul de înalt. Uneori avea o privire fixă, ciudată: ca mai toți oamenii distrați, se uita la tine multă vreme fără să te vadă. Tăcut de obicei, părea stângaci, dar uneori – însă numai atunci când se afla între patru ochi cu cineva – se însuflețea dintr-o dată, îi mergea gura și râdea mereu din te miri ce. Era numai un foc de paie, care însă se stingea tot atât de repede și de brusc cum se și isca. Umbla totdeauna bine îmbrăcat, chiar elegant. Avea ceva avere, de altfel și aștepta o moștenire care să i-o mai sporească. Îl cunoștea pe Alioșa și erau prieteni.

În cealaltă trăsură – o birjă hodorogită, care trosnea din toate încheieturile, altminteri destul de încăpătoare, trasă de două gloabe sure cu pete roșcate, care rămăseseră mult în urma telegarilor lui Miusov – sosi, în sfârșit, și Feodor Pavlovici, însoțit de fiul său Ivan Feodorovici. Dmitri Feodorovici fusese încunoștințat din ajun în privința orei la care trebuiau să se întâlnească, dar, precum se vedea, întârziase. Oaspeții își lăsară trăsurile afară, la intrare, unde se afla arhondaricul și pătrunseră pe jos în incinta mănăstirii. Se pare că, în afară de Feodor Pavlovici, nici unul nu vizitase în viața lui o mănăstire, iar cât îl privește pe Miusov, nu mai călcase în biserică de cel puțin

treizeci de ani. Se uita în jurul lui cu o curiozitate pe care căuta s-o ascundă sub o prefăcută nepăsare. Jur-împrejur însă, în cuprinsul mănăstirii, spiritul său de observație nu descoperi nimic altceva decât clădirea bisericii și acareturile, care nu aveau nimic deosebit. Ultimii credincioși tocmai părăseau locul și, scoțându-și pălăriile, își făceau cruce. Ici-colo, printre oamenii de rând, se zăreau și câteva persoane din elită, două-trei doamne, ba chiar și un general foarte, foarte bătrân, care trăseseră cu toții la arhondaric. Cât ai clipi din ochi, nou-veniții fură asaltați de cerșetori, dar nici unul dintre ei nu catadicsi să-i miluiască, numai Petrușa Kalganov scoase din pungă un gologan de zece copeici, pe care-l strecură în pripă, rușinat, în mâna unei femei, șoptindu-i repede: „Împărțiți între voi.“ De fapt, nu avea nici un motiv să se rușineze, fiindcă însoțitorii lui nici nu băgaseră de seamă, dar când își dădu seama de asta, tânărul se fâstâci și mai tare.

Un lucru părea, totuși, ciudat: oaspeții se așteptau, așa cum era și firesc, să fie primiți de cineva și chiar cu oarecare considerație, de vreme ce unul dintre ei făcuse de curând o danie de o mie de ruble mănăstirii, iar celălalt se număra printre cei mai de seamă moșieri din județ atât ca avere, cât și în privința culturii, un om de care – s-ar putea spune – călugării depindeau într-o oarecare măsură; ar fi destul să ne gândim numai la întorsătura pe care putea s-o ia procesul pentru dreptul de a pescui în râu și de a tăia pădurea. Cu toate astea, nu li se făcu nici o primire oficială și nimeni nu le ieși în întâmpinare. Miusov aruncă o privire distrată asupra mormintelor din jurul bisericii și dădu să spună că probabil lespezile acelea îi vor fi costat bani grei pe răposații care ținuseră să-și asigure odihna de veci într-un loc „sfințit“, dar se răzgândi; mânia începuse să-l cuprindă, luând locul în sufletul său ironiei liberale.

— Cine dracu' ar putea să ne dea o lămurire în harababura asta de aici...?! Trebuie să ne decidem ce facem, timpul trece..., rosti el ca pentru sine.

În momentul acela, un domn în vârstă, îmbrăcat cu o manta de vară, chel și cu o privire dulceagă, se apropie de grupul lor. Își scoase pălăria și, cu un glas peltic și mioros, se recomandă, spunându-le că se numea Maksimov și că avea o moșie în Tuia. După care se oferă să dea toate lămuririle necesare călătorilor noștri.

— Starețul Zosima locuiește la schit... Așa, așa, dumnealui, știți, nu părăsește niciodată schitul; de aici, de la mănăstire, să tot fie vreo patru sute de pași până acolo. O luați, uite, pe aci, prin crâng, așa, așa prin crâng...

— Știam și eu că trebuie să trecem printr-o pădurice, răspunse Feodor Pavlovici, atâta doar că nu-mi aminteam pe unde s-o luăm, sunt ceva ani de când n-am mai călcat pe aici.

— Ieșiți pe poarta asta și pe urmă drept înainte, prin crâng... Așa, așa, prin crâng. Mergeți cu mine, dacă-mi permiteți... Și eu... Așa, așa și eu... Pofțiți pe aici, așa, așa, pe aici...

Vizitatorii se îndreptară spre poartă și, ieșind afară, o apucară prin pădure. Moșierul Maksimov, un om de vreo șaizeci de ani, îi însoți, mergând sau, mai bine zis, alergând ca să țină pasul cu ei și cercetându-i pe toți cu o curiozitate înfrigurată, aproape supărătoare. Pur și simplu căsca ochii la ei.

— Vedeți dumneavoastră, avem ceva de discutat cu dânsul, o chestiune personală, îi explică puțin cam tăios Miusov. Domnia Sa a binevoit să ne acorde, cum s-ar zice, o audiență; de aceea, cu toate că vă suntem îndatorați pentru că ne-ați arătat drumul, v-am ruga să nu intrați odată cu noi.

— A, păi am și fost la dânsul, așa, așa, am fost mai înainte... Un chevalier parfait!<sup>1</sup> izbucni deodată moșierul, plesnind din degete.

— Cine este chevalier? întrebă Miusov.

— Dânsul, adică starețul... Starețul-minune, așa, așa... Dumnealui în persoană, mândria și slava mănăstirii, „părintele” Zosima! Asemenea stareț...

Pălăvrăgeala lui fără șir fu întreruptă deodată de un călugăr tinerel care-i ajunsese din urmă. Era un monah de statură mijlocie, cu o camilafcă pe cap, tras la față și palid. Feodor Pavlovici și Miusov se opriră. Călugărul se înclină adânc și cu smerenie în fața lor și rosti:

— Domnilor, părintele egumen vă pofteste cu plecăciune să-i faceți cinstea și să luați masa cu dânsul după ce vă duceți la schit. La ora unu, la arhondaric; apoi, întorcându-se către Maksimov: și pe dumneavoastră de asemenea.

— Vin, sigur că vin! exclamă Feodor Pavlovici, măgulit peste măsură de invitație. Mai încape vorbă! Știți că am promis cu toții să ne purtăm cuviincios... Vii și dumneata, nu-i așa, Piotr Aleksandrovici?

— Bineînțeles. De ce crezi doar că m-am ostenit până aici dacă nu ca să cunosc toate datinile lor? Un singur lucru mă supără, Feodor Pavlovici, ca să-ți spun drept, și anume faptul că ești și dumneata aici...

— Văd că Dmitri Feodorovici e lipsă la apel.

— Ce bine ar face să stea acasă. Crezi poate că-i o plăcere pentru mine să mă amestec în răfuielele voastre și pe deasupra să te mai suport și pe dumneata? Venim cu dragă inimă, rosti el apoi, adresându-se monahului, spuneți-i părintelui egumen că-i mulțumim pentru invitație.

— Mi s-a dat în grijă să merg cu dumneavoastră la Sfinția Sa, răspunse tânărul călugăr.

---

<sup>1</sup> Un cavalier desăvârșit! (fr.).

— Atunci eu mă reped între timp până la părintele egumen, așa, așa, mă duc la dânsul, gânguri ca un porumbel moșierul Maksimov.

— Părintele egumen este ocupat acum, dar dacă vreți să vă duceți, treaba dumneavoastră.

— Ce bătrân pisălog! exclamă Miusov după ce moșierul Maksimov plecă, luând-o la picior spre mănăstire.

— Seamănă cu von Sohn<sup>1</sup>, spuse tam-nisam Feodor Pavlovici.

— Atâta știi și dumneata... De unde ai mai scos-o că seamănă cu von Sohn? L-ai văzut vreodată?

— I-am văzut fotografia. Chiar dacă trăsăturile sunt diferite, există totuși ceva comun între ei, ceva ce nu se poate exprima prin cuvinte. Îți spun eu, leit von Sohn. Mă pricep la fizionomii.

— S-ar putea să ai dreptate, dacă zici că te pricepi atât de bine. Dar uite ce este, Feodor Pavlovici, după cum prea bine spuneai adineauri, ai promis c-o să te porți cuviincios, te rog să nu uiți acest lucru. Îți repet, deci: fii bun și caută să păstrezi măsura. Iar dacă te apuci să faci aici pe bufonul, îți spun clar: n-aș vrea să am nimic de împărțit cu dumneata... Uite, ăsta-i omul – adăugă el, adresându-se călugărului – ți-e și frică să intri cu dânsul într-o casă de oameni cumsecade.

Un surâs fin, înmuiat într-o undă de șiretenie, se înfiripă pe buzele subțiri și palide ale călugărului, care se mulțumi să nu spună nimic, lăsând să se vadă lămurit că tăcea dintr-un sentiment de demnitate. Miusov se încruntă și mai tare.

„Dracu’ să-i ia pe toți. Totul e numai spoială, de atâtea veacuri au învățat să păstreze aparențele, când, în fond, nu-i decât șarlatanie și ipocrizie curată!” se gândi el.

— Iată și schitul, am ajuns! strigă Feodor Pavlovici. Uite gardul, uite și poarta; e încuiată. Și începu să-și facă niște cruci mari în fața sfinților zugrăviți pe canaturile porții și de jur-împrejurul ei. Câte bordeie, atâtea obiceiuri, ce poți să faci?! comentă el. Aici trăiesc vreo douăzeci și cinci de preacucernici, veniți la schit să-și caute mântuirea și care toată ziua se uită unul la altul și se îndoapă cu varză. Știți însă care e lucrul cel mai grozav? Nici o femeie nu are voie să intre pe poarta asta. Nu are voie și nici nu s-a pomenit să treacă vreuna. Am auzit că starețul le primește totuși pe cucoane..., se întoarse el deodată spre tânărul monah.

— Persoanele feminine din popor se odihnesc și-l așteaptă acolo, în apropierea cerdacului, așa cum puteți vedea și dumneavoastră. Iar pentru doamnele

---

<sup>1</sup> Funcționar asasinat la Moscova la sfârșitul anului 1869 într-o casă de toleranță; crima a făcut, la vremea ei, mare vâlvă. Cazul von Sohn este pomenit de Dostoievski și în romanul *Adolescentul*.

din societate, tot acolo lângă cerdac, dar dincolo de gard, s-au zidit două încăperi. Vedeți gemulețele acelea de colo? Starețul, când îi permite sănătatea, iese pe o ușiță lateralnică, adică le primește afară din schit. Și acum e o cucoană din Harkov care-l așteaptă, o moșieriță, Hohlakova, cu fiică-sa, care-i bolnavă. Se vede că Sfinția Sa le-a promis c-o să iasă, deși în ultima vreme se simte atât de slăbit, încât nici măcar lumea de rând n-a mai apucat de mult să-l vadă la față.

— Vasăzică, totuși, există o portiță de ieșire, când e vorba de cucoane! Să nu crezi Sfinția Ta c-am vrut să fac vreo aluzie necuviincioasă, am zis și eu așa, într-o doară. Nu știu dacă ați auzit că pe muntele Athos sunt interzise cu strictețe vizitele feminine, mai mult chiar, nici o faptură de parte femeiască – găinușe, curci sau vițelușe – n-are voie să treacă pragul mănăstirii.

— Feodor Pavlovici, să știi că te las aici și plec. Au să te dea afară pe brânci, să vezi dacă n-o să se întâmple așa...!

— Nu înțeleg ce ai cu mine, Piotr Aleksandrovici... Priviți, se minună el apoi în gura mare, intrând pe poartă, cum trăiesc dumnealor ca-n rai în această vale a trandafirilor!

Într-adevăr, deși nu se zărea nici un trandafir nicăieri, curtea era așternută cu un covor de flori tomnatice, care mai de care mai frumoase și mai alese. Se vedea o mână pricepută în felul cum erau îngrijite. Pretutindeni, numai straturi de flori – și-n preajma bisericii și printre morminte. Căsuța în care se afla chilia starețului – o căsuță scundă, de lemn, cu cerdac la intrare – era și ea înconjurată de flori.

— Tot așa era și pe vremea starețului dinainte, Varsonofie? Se zice că dânsul nu îngăduia luxul; era un om iute la mânie – când se supăra nu-i lipsea mult să bată drept-credincioasele cu cârja, observă Feodor Pavlovici în timp ce urcau treptele.

— E adevărat că starețul Varsonofie avea momente când o cam lua razna, dar i se pun în seamă și multe parascovenii. N-am auzit, ce să spun, să fi bătut pe cineva vreodată cu cârja, răspunse călugărul. Și acum, domnilor, vă rog așteptați o clipă, să vă anunț.

— Feodor Pavlovici, pentru ultima oară îți atrag atenția! Știi, cum ne-a fost vorba... Te rog să te porți frumos, altfel o să ai de-a face cu mine, îi mai șopti o dată Miusov.

— Nu pricep de ce ești atât de îngrijorat..., strecură ironic Feodor Pavlovici. Ori te apasă cumva păcatele? Se zice că starețul citește dintr-o privire tot ce ai pe suflet. Și-apoi, nu știu, zău, de ce te sinchisești atâta de părerea lor, dumneata, un parizian, o persoană cu vederi liberale! Nu te mai recunosc, pe onoarea mea!

## ALIOȘA

## I. DUHUL PUTREZICIUNII

Trupul părintelui ieromonah Zosima, răposat întru Domnul, fu – așa cum am spus – pregătit pentru îngropăciune după rânduiala mănăstirească. Precum se știe, nici schimnicii, nici călugării nu sunt spălați după moarte. „Când un monah se săvârșește întru Domnul – stă scris în evhologhion – monahul care e anume rânduit pentru aceasta îi șterge trupul cu un burete înmuiat în apă încropită, făcând mai întâi cu buretele cruce pe fruntea mortului, pe piept, pe mâinile, picioarele și pe genunchii lui, atâta tot.“ Datina cunoscută o împlini părintele Paisie cu mâna lui. Și după ce șterse trupul cu apă încropită, îl îmbracă în straie monahale și-l înfășură în rasa călugărească; drept care – iarăși după cum spune tipicul – despică puțin rasa, ca trupul să fie învăscut în cruce. Pe cap îi puse apoi camilafca împodobită cu o cruce în opt colțuri. Camilafca i-o lăsa descoperită, iar fața i-o acoperi cu învelitoarea cea neagră a potirului. În sfârșit, îi împreună mâinile peste icoana Mântuitorului. Dimineața, astfel dichisit, bătrânul fu așezat în sicriu (care de mult fusese pregătit), urmând să rămână toată ziua în chilie (adică în odaia cea mare, unde își primea de obicei oaspeții, fie călugări, fie mireni). Deoarece răposatul era ieroschimonah, rânduiala cerea ca la căpătâiul lui să citească pe rând ieromonahii și ierodiaconii de la mănăstire și nu psaltirea, ci stâlpii. Priveghiul fu început îndată după molitvă de părintele Iosif; părintele Paisie, care își mărturisise dorința de a citi la căpătâiul mortului toată ziua și peste noapte, era foarte prins deocamdată cu tot felul de treburi și în același timp îngrijorat, ca și părintele stareț: cu cât trecea timpul, printre călugării de la schit și în mulțimea mirenilor ce soseau mereu, cu grămada, dinspre arhondaricul mănăstirii și de la oraș, se manifesta din ce în ce mai vădit o stare de spirit cât se poate de curioasă, o agitație neobișnuită, așa zice chiar „necuviincioasă“, o așteptare înfrigurată. Și egumenul, și părintele Paisie se străduiau pe cât le stătea în putință să potolească lumea care, cu toată osteneala lor, se frământa parcă și mai avan. Când se luminase de ziuă și dinspre oraș – ca și cum abia ar fi așteptat

să închidă ochii preacuviosul – începuseră să curgă credincioșii veniți cu fel de fel de bolnavi, mai cu seamă copii, pasămite în nădejdea că trupul neînsuflețit va dobândi fără zăbavă harul de a tămădui beteșugurile, har ce, după credința lor, avea să iasă îndată în vileag. Abia atunci ne-am putut da seama cât de adânc se înrădăcinase în mulțime convingerea că răposatul stareț era încă din timpul vieții, cu drept cuvânt și fără tăgadă, un sfânt dintre cei mai luminați. Și nu s-ar fi putut spune că printre vizitatorii care se îmbulzeau în incinta mănăstirii erau numai oameni din popor. În ochii părintelui Paisie această nemăsurată speranță, mărturisită de dreptcredincioși cu atâta grabă și atât de fățiș, nu era decât o diavolească ispită; el bănuise de mult că așa o să se întâmple, în nici un caz însă nu s-ar fi așteptat ca lucrurile să ia o asemenea amploare. Dând ochii cu unul sau altul dintre călugării mai neliniștiți, cuviosul căuta să-l lumineze: „Nu-i șade bine, fiule, unui monah să se pripească nădăduind fără de socoteală într-o arătare peste fire, așa ceva nu poate fi iertat decât unui mirean.“ Cucernicii însă îl ascultau și nu prea, ceea ce sporea îngrijorarea părintelui Paisie, cu toate că el însuși (dacă ar fi să ne amintim cum s-au desfășurat lucrurile), deși indignat de înfrigurarea mulțimii, osândind-o ca pe o necumpătată deșertăciune, în adâncul sufletului său nutrea într-ascuns aceleași speranțe și era tot atât de nerăbdător, fapt pe care nu se putea să nu-l recunoască în sinea lui. Simțea mai ales o strângere de inimă când îi ieșeau în cale anumite chipuri care, datorită unei tainice presimțiri, îi trezeau supărătoare bănuieli. Așa, bunăoară, în mulțimea ce se îmbulzea în chilie îi observă cu o înfiorare de scârbă (fapt pentru care își aduse singur muștrări) pe Rakitin și pe călugărul din îndepărtatul schit din Obdorsk, care tot nu se îndurase să părăsească mănăstirea. Nu știa nici el de ce, dar prezența lor îi bătu numaidecât la ochi, cu toate că și vederea altora ar fi putut tot atât de bine să-l pună pe gânduri. Călugărul din Obdorsk mai ales nu-și găsea locul o clipă; ori încotro te-ai fi dus, dădeai peste el: ba descosându-i în fel și chip pe unii, ba trăgând cu urechea la vorbele schimbate de alții, ba șușotind misterios cu câte cineva. Îi citeai pe față nerăbdarea, părea chiar supărat că speranțele lui întârziiau să se adeverească. Cât despre Rakitin, acesta, cum avea să reiasă mai târziu, sosise dis-de-dimineată la mănăstire, trimis anume acolo de doamna Hohlakova. Femeie de treabă altminteri, dar slabă de inger, doamna Hohlakova, neavând îngăduința să pătrundă în schit, din clipa când aflase vestea, stătea ca pe ghimpi, mistuită de o curiozitate atât de aprigă, încât nu știuse cum să facă să-l expedieze mai curând la fața locului, dându-i în grijă să nu scape nimic din vedere și să-i raporteze în scris, cam din jumătate în jumătate de oră, tot ce se va întâmpla. Avea o părere bună despre Rakitin, care în ochii săi era cel mai credincios

și mai cucernic dintre toți tinerii din cercul ei – atât de bine se pricepea Rakitin să intre pe sub pielea unuia sau altuia, luând înfățișarea pe care acela ar fi dorit s-o aibă, bineînțeles atunci când era convins c-o să tragă vreun folos. Era o zi senină, scăldată în soare; credincioșii se preumblau grupuri-grupuri printre mormintele ce se înșirau unul lângă altul în preajma bisericii sau stăteau risipiți ici și colo prin curtea schitului. Dând ocol schitului, părintele Paisie își aduse aminte deodată că nu-l mai văzuse pe Alioșa din timpul nopții. Tocmai în momentul când se gândea la el, îl zări într-un colț mai ferit al schitului, lângă uluci, stând pe piatra de mormânt a unui călugăr de mult răposat, vestit prin sfințenia vieții sale. Tânărul ședea întors cu spatele spre schit și cu fața către uluci, ca și cum s-ar fi ascuns după cruce. Apropiindu-se de el, monahul băgă de seamă că Alioșa își ținea fața îngropată în palme și plângea amarnic, zguduit de suspine înăbușite. Rămase deci câteva clipe locului, uitându-se la el în tăcere.

— Liniștește-te, fiule, liniștește-te, dragă prietene, rosti el în cele din urmă, cu un tremur în glas. Ce faci? Se cade, oare, să plângi când ar trebui să te bucuri? Au nu știi tu că aceasta este cea mai slăvită zi a lui? Gândește-te numai unde se află în clipa asta!

Alioșa își descoperi obrazul buhăit de plâns, ca al unui copil mic, și-i aruncă o privire, apoi, fără să scoată o vorbă, se întoarse și-și îngropă iarăși fața în palme.

— Poate că ai dreptate, adăugă îngândurat părintele Paisie. Plângi, fiule. Lacrimile astea Hristos ți le-a trimis. Și se depărta cugetând cu duioșie: „Lacrimile tale întristate îți vor aduce pacea sufletească și-ți vor însenina inima ta cea bună.“ Se grăbise de altfel să plece de acolo, de teamă să nu-l podidească și pe el plânsul în fața suspinelor lui Alioșa. Timpul trecea și molitvele se țineau lanț. Părintele Paisie se duse de luă locul părintelui Iosif la căpătâiul mortului, pentru a citi mai departe din Evanghelie. După-amiază însă, cu puțin înainte de ora trei, se petrecu acel lucru ciudat despre care am pomenit la sfârșitul precedentei cărți, un lucru la care în nici un caz nu ne-am așteptat și care contrazicea atât de categoric toate speranțele făurite între timp, încât, precum am mai spus, până în ziua de azi, atât la noi în oraș, cât și în împrejurimi, acest eveniment este comentat cu aceeași însuflețire și cu o risipă de amănunte. În ce mă privește, vă mărturisesc că mă simt aproape îngrețosat de câte ori trebuie să vorbesc despre această întâmplare cu totul nesemnificativă și care în ochii mei nu este decât un prilej de ispită – în fond, e un lucru foarte firesc și fără nici un fel de importanță – și vă rog să mă credeți că aș fi căutat s-o trec sub tăcere în cele ce urmează dacă n-ar fi avut o influență hotărâtoare și foarte clară asupra lui Alioșa, principalul – deși abia de aici înainte – erou al povestirii mele, provocându-i o adevărată criză de conștiință și aducând o transformare radicală în

sufletul lui, o criză care, ce-i drept, i-a zguduit cugetul, dar în același timp i-a oțelit caracterul, dându-i un țel precis în viață.

Dar să ne întoarcem la istorisirea noastră. În zorii zilei, înainte chiar de a se fi luminat afară, cum am spus, rămășițele pământești ale starețului fuseseră așezate în sicriu și depuse în prima încăpere, unde își primea el de obicei oaspeții; în momentul acela cineva întrebase dacă trebuie sau nu să deschidă ferestrele. Pusă în treacăt și mai mult într-o doară, întrebarea trecuse aproape neobservată, fără să primească vreun răspuns. Cel mult dacă vreunii dintre cei de față se vor fi gândit cum poate fi ceva atât de absurd (dacă nu chiar ridicol), încât să-i treacă prin minte că trupul părintelui Zosima ar putea să intre în putrefacție, viciind aerul! Merită într-adevăr să-i plângi de milă că-i atât de zezec și lipsit de credință când sumedenie de oameni așteaptă să se întâmple tocmai pe dos. Îndată după miezul zilei însă se petrecu un lucru pe care la început cei care se foiau pe ușa chiliei îl observară pe tăcute, cu vădită teamă de a-și mărturisi cu glas tare bănuiala ce abia se înfiripase în cugetul lor. Către orele trei după-amiază lucrul acesta deveni atât de evident, încât nu mai putea să încapă nici o îndoială și într-o clipă știrea trecu din gură în gură printre credincioșii care împânzeau schitul, iar de acolo se răspândi în mănăstire, spre consternarea tuturor, ca până la sfârșit, în foarte scurt timp, să ajungă în oraș, făcând mare vâlvă nu numai în rândurile dreptcredincioșilor, dar și printre necredincioși. Aceștia din urmă nu-și ascundeau satisfacția, dar mai încântați decât ei se arătau unii credincioși, adevărind cuvintele rostite cândva de răposatul stareț: „Mult se mai bucură muritorii de rușinea omului neprihănit care-a căzut în păcat!“ Încetul cu încetul, dar tot mai insinuant cu cât trecea timpul, o miasmă, ca de stârv, începu să se răspândească din sicriu. Și duhoarea aceasta se accentua din ce în ce, pentru ca pe la orele trei să strice tot aerul din încăpere. De ani de zile nu se pomenise, ba nici chiar de când luase ființă mănăstirea, nu se știa să se fi iscat vreodată asemenea zarvă deșănțată – în alte împrejurări nici nu i-ar fi putut trece prin minte cuiva că s-ar putea petrece una ca asta – cum se stârni de astă dată în chip atât de năprasnic în rândurile călugărilor, făcându-i pe cei mai mulți dintre ei să cadă în ispită. Amintindu-și mai apoi, după ani și ani, de atâtea și atâtea întâmplări din ziua aceea, unii călugări mai cu scaun la cap încă se mai minunau în sinea lor, gândindu-se cu groază cât de departe ajunseseră atunci lucrurile. Atâția alții dintre ei, doar, oameni cucernici și cu frica lui Dumnezeu, monahi smeriți în sufletul lor, care duseseră o viață sfântă și fără prihană, răposaseră întru Domnul și trupurile lor neînsuflețite răspândiseră tot așa, de la o vreme, un miros greu, de putreziciune, ca orice mort. Și totuși nimeni nu se tulburase din pricina asta, nici nu se lăsase dus în ispită.

Bineînțeles și la noi la schit fuseseră unii călugări a căror amintire se păstrase încă vie în mănăstire după ani și ani, deoarece rămășițele lor pământești, după câte se spunea, rămăseseră nevătămate, fără a putrezi. Faptul acesta îi zguduise pe frații lor întru Domnul, lăsând o urmă neștersă în sufletul lor, ca o nepătrunsă taină și o minune în fața căreia trebuie să te închini; mai mult chiar, monahii îl priveau ca pe o făgăduință că atunci când prin vrerea lui Dumnezeu le va sosi ceasul, mormintele lor vor fi așijderea încununate cu slavă. Așa, bunăoară, era deseori pomenit bătrânul monah Iov, care închisese ochii la vârsta de o sută cinci ani, după ce trăise ca un schimnic adevărat, vestit prin faptul că toată viața postise, păzind în același timp cu strășnicie legământul tăcerii. Pustnicul se prăpădise de mult, în primul deceniu al secolului al optsprezecelea și mormântul său era arătat cu multă venerație credincioșilor care intrau pentru întâia oară în mănăstire, pomenindu-li-se în cuvinte învăluite despre marile speranțe legate de el. (Acolo îl găsisese părintele Paisie în dimineața aceea pe Alioșa.) În afară de bătrânul călugăr răposat de un car de vreme, se mai vorbea despre încă un mare ieromonah, acesta mort mai de curând, ca să zicem așa, starețul Varsonofi, al cărui urmaș întru har fusese părintele Zosima și pe care, cât trăise, toată lumea ce venea pe la mănăstire îl socotea sărac cu duhul. Se zice că amândoi zăceau în raclele lor la fel de întregi pe cât erau în viață, că atunci când fuseseră îngropați nimic nu arăta că trupurile lor începuseră să se descompună, iar chipurile lor, după moarte, parcă se luminaseră. Ba erau unii care se jurau că aerul din preajmă era îmbalsămat. Oricât de puternice ar fi fost însă aceste amintiri, ele nu izbuteau să explice îndeajuns toată agitația aceea deșănțată, stupidă și dușmănoasă pe care o prilejuise sicriul starețului Zosima. În ce mă privește, cred că e vorba de o serie întreagă de cauze diferite, care au coincis, determinând într-un fel ori altul acest incident atât de penibil. În primul rând trebuie să ținem seama de ostilitatea profundă de care era înconjurată stăreția, privită ca o inovație primejdioasă, ostilitate nemărturisită ce stăruia în mănăstire, mocnind în sufletele multora dintre călugări. Apoi cu siguranță că un rol tot atât de important îl juca invidia celor din jur. Răposatul fusese socotit sfânt încă din timpul vieții, încât aproape că nu era îngăduit să te îndoiești de harul lui. Și nu atât prin minunile pe care le-ar fi săvârșit își câștigase atâtea simpatii, cât mai ales prin puterea iubirii sale, datorită căreia un mare număr de credincioși, din toată inima devotați, făcuseră zid în jurul lui. Totuși – sau, mai bine zis, tocmai de aceea – starețul stărnise invidia multora, o invidie care cu timpul se preschimbase într-o ură înverșunată, mărturisită pe față sau tăinuită cu grijă și avea destui dușmani nu numai în mănăstire, dar și printre mireni. Așa că, deși nu făcuse niciodată și nimănui nici cel mai mic rău, se găsea câte